

DOI 10.51582/interconf.7-8.10.2021.023

Мігчук Ольга Андріївна

доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
професор кафедри журналістики та нових медіа Інституту журналістики
Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

Харамурза Дар'я Вікторівна

аспірантка
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука, Україна

ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА В ОНЛАЙН-МЕДІА

***Анотація.** У статті визначено основні типи онлайн-ресурсів, які відстежують поточний літературний процес, сприяють популяризації читання та слугують осередком розвитку сучасної літературної критики. Охарактеризовано найпопулярніші українські онлайн-медіа й портали про літературу й книговидавництва. Наголошено на важливості книжкових блогів для популяризації книги й читання.*

***Ключові слова:** літературна критика, масмедіа, онлайн-медіа, книжковий блог, нові медіа, блогінг.*

Довгий час головним осередком літературної критики залишались друковані літературно-художні часописи. Ці спеціалізовані видання допомагають читачеві зорієнтуватись у просторі сучасної літератури, слугують майданчиком для проведення дискусій, відображають актуальний стан культури, літератури, суспільного життя країни та світу. Проте, поява та розвиток новітніх технологій, зміна запиту читацької аудиторії спровокували ряд трансформаційних процесів у літературній критиці. Поступово критика зі шпальт літературно-художніх газет і журналів переходить в онлайн-простір. Тут вона набуває нових форм, реалізується у різних форматах, змінюється її характер і стиль.

Мета статті з'ясувати як сучасна літературна критика проявляється в

онлайн-просторі та яких характерних ознак набуває. Досягнення мети передбачає виконання наступних завдань: охарактеризувати сучасні ресурси, які стали осередком літературної критики у медіапросторі; проаналізувати провідні онлайн-медіа про літературу і книговидання, визначити особливості літературної критики в онлайн-просторі.

Актуальний стан літературної критики в галузі соціальних комунікацій вивчали А. Гусєв, О. Іванова, М. Станкова. Дослідженню використання нових медіа для промоції книги й читання, вивченню змістового й жанрово-тематичного наповнення блогів присвячені роботи А. Васильєвої, О. Скібан, О. Погрібної, В. Хміль-Чуприни. Професійний та аматорський підходи до критичної діяльності досліджено в праці Я. Йокелайнена.

Останні дослідження показують, наскільки сильно розвиток нових медіа вплинув на бачення постаті сучасного критика [1], [2]. Я. Йокелайнен наголошує, що ніколи раніше культурна журналістика й критика не були настільки доступними й відкритими для дискусій. Сьогодні будь-хто може бути критиком і багато хто ним стане. Саме інтернету ми маємо цьому завдячувати [2, с. 40].

Усе актуальнішим постає розподіл літературної критики не на академічну та газетно-журнальну, а на професійну та аматорську. Як професійна, так і аматорська види критики важливі для популяризації читання, промоції книг та інформування суспільства про провідні явища літературного процесу. Читацькі відгуки та рецензії, які ми можемо віднести до аматорської критики, поступово перебирають на себе оцінну, інформаційну, маркетингову функції літературної критики.

Розвиток новітніх технологій вплинув не тільки на літературну критику, а й на загальний розвиток сучасного українського літературного процесу. Наразі «існують та продовжують виникати інформаційні канали, які працюють за рахунок пожертв читачів або на ентузіазмі авторів» [3, с. 351]. Онлайн-медіа, книжкові портали, блоги оновлюються щодня, відповідно, охоплюють ширшу аудиторію, ніж друковані часописи, оперативніше відгукуються на книжкові новинки та інформують про них аудиторію.

В онлайн-просторі України існує декілька типів ресурсів, які відстежують поточний літературний процес, сприяють популяризації книги й читання, слугують осередком розвитку сучасної літературної критики.

1. Спеціалізовані онлайн-медіа про літературу й книгу. Це ресурси, які від початку свого заснування розвивались саме в онлайн-форматі. Тут можна зустріти матеріали класичних та нових жанрових форм. Найпопулярнішими спеціалізованими онлайн-медіа в Україні є «Читомо» та «ЛітАкцент».

2. Сайти друкованих літературно-художніх часописів, на сторінках яких дублюється більшість матеріалів паперової версії видання або розміщено його електронну версію (наприклад, «Критика», «ШО», «Всесвіт» та ін.).

3. Книжкові портали. Ці ресурси публікують літературно-критичні та новинні матеріали, однак мають ряд додаткових функцій або напрямів. Зокрема, онлайн-бібліотеки, чати, форуми, довідкові матеріали тощо.

4. Рубрики, присвячені темі культури, на сайтах загальнонаціональних медіа України. Наприклад, «Zbruc», «Українська правда_Життя», «BBC News Україна», «ТСН.ua», «Український тиждень», «Дзеркало тижня» та ін. У більшості з них література поділяє місце з кінематографом, живописом, музикою та іншими видами мистецтва. До того ж значна частина матеріалів тут має оглядовий чи новинний характер. Аналітична складова в меншості.

5. Блоги видавництв і книжкових онлайн-крамниць. Активно використовують такі провідні жанри літературної критики, як рецензії, огляди та відгуки. Однак, основне завдання текстів цих блогів – промоція книги, а провідна функція їхніх матеріалів – маркетингова. Регулярно оновлюються блоги онлайн-книгарні «YaKabo», «Видавництва Старого Лева», видавництва «Лабораторія» тощо.

6. Читацькі книжкові блоги, що засновані на окремих вебресурсах або в соціальних мережах (переважно в Instagram, Facebook, YouTube, Telegram) та на профільних майданчиках (наприклад, Goodreads). Сьогодні це один з найпопулярніших способів говорити про книгу й читання. Формат блогів у соцмережах використовують як аматори, пересічні читачі, так і професійні

літературні критики.

Кожен із цих способів говорити про книгу та літературу має свої особливості, вищий чи нижчий рівень якості текстів. Не всі вони постають літературною критикою у класичному розумінні, але поступово формують новий погляд на критичні тексти. Значна частина ресурсів існує у блоговому форматі, проте особливості використання обраного каналу комунікації видавництвом і читачем суттєво відрізнятиметься формою подачі матеріалу, рівнем оцінних суджень та суб'єктивних вражень, функціями, які виконуватиме текст.

На початку 2000-х років «онлайн-медіа стали однією з базових платформ для обговорення тем літератури, книговидання, письменництва та аналізу сучасних літературних процесів» [4, с. 155]. У період з 2007 по 2010 рр. в Україні з'явилося одразу декілька важливих онлайн-медіа про літературу і сферу книговидання, які функціонують до сьогодні. Вони втілили ідею традиційної літературно-мистецької періодики в новому форматі, відійшли від ідеї «критики для критиків» і звернули свою увагу на широку освічену читацьку аудиторію. У цей же період почали з'являтися, а зараз активно розвиваються, різні читацькі інтернет-платформи. Пізніше до них додалися персональні книжкові блоги та блоги видавництв. Кожен із цих способів говорити про книгу й письменство в мережі по-своєму важливий для популяризації читання, але саме спеціалізовані онлайн-медіа мають найбільший вплив на розвиток професійної літературної критики в інтернет-просторі.

У 2007 році видавництвом «Темпора» та Національним університетом «Києво-Могилянська Академія» було засновано «ЛітАкцент». Ініціатором створення видання був Володимир Панченко. Редакція визначає «ЛітАкцент» як «портал літературної критики», називаючи його провідником у світі сучасного письменства. Видання зорієнтовано на тих, «хто більш-менш систематично відвідує книгарні в українських містах чи містечках, хто має смак до гарної літератури й хоче зіставити свої оцінки та враження від прочитаного із судженнями літературних критиків» [5]. Редакція відстежує

найважливіші явища поточного літературного процесу України та світу. Від початку своєї появи видання існувало як самостійне онлайн-медіа, а не електронна версія друкованого часопису. Хоча у 2008-2009 роках було видано чотири номери альманаху «ЛітАкцент», куди увійшли найкращі матеріали сайту, видання продовжило розвиватись саме в інтернеті.

Літературна критика на сайті «ЛітАкцент» представлена переважно в розділі «Статті». Серед найпопулярніших жанрових форм тут можна відзначити рецензії, огляди, есе, нариси, статті. Більшість цих матеріалів мають аналітичний чи аналітично-публіцистичний характер. Тут ми зіштовхуємось із яскравим прикладом взаємодіяції жанрів. Окремо варто відзначити матеріали, присвячені літературознавчим розвідкам, які адаптовані для сприйняття широким колом читачів.

Наприкінці 2020 року головна редакторка «ЛітАкценту» Ірина Троскот оголосила, що з 2021-го видання не отримуватиме звичного фінансування й шукає нових доброчинців. Підсумовуючи роботу медіа з моменту заснування, вона говорить: «за тринадцять років на сайті було опубліковано близько 1300 рецензій і близько 400 інтерв'ю з українськими та зарубіжними письменниками, а також чимало інших за жанром статей, загальна кількість яких наближається до 18 000» [6]. Видання знайшло підтримку серед постійних читачів і продовжило роботу, проте кількість критичних матеріалів суттєво скоротилась, а рубрика «Новини» перестала оновлюватись.

У жовтні 2008 р. було засновано ще один важливий майданчик – книжковий портал «Буквоїд» [7]. Його основна тематика – сучасна зарубіжна і українська література. Літературно-критичні матеріали тут представлені у рубриці «Ре:цензії». Особливість порталу у тому, що на одну й ту саму популярну книжкову новинку можна побачити декілька рецензій від різних авторів. Окрім рецензій у цьому розділі час-від часу трапляються книжкові добірки.

Суттєвий недолік видання – це його візуальне оформлення. Якщо інші, згадані у статті проекти, сучасно оформлені, то «Буквоїд» виглядає дещо архаїчно. Головна сторінка сайту захарещена величезною кількістю активних

покликань, частина з яких має нечитабельний шрифт. Однак, самі матеріали цікаво й професійно написані. Постійними авторами видання є Богдан Дячишин, Ігор Бондар-Терещенко, Юлія Сільчук, Ігор Фарина, Євген Баран, Ігор Зіньчук та інші. Портал відстежує актуальні події у світі літератури, має свою електронну бібліотеку та розділ «Інфотека», у якому містяться короткі відомості про українських письменників, поетів, літературознавців, видавців тощо.

У 2009 році започатковано онлайн-видання «**Читомо**». Бакалаврський проєкт двох студенток переріс у найбільше медіа в Україні «про книгу в усіх її проявах і про осмислене читання як трамплін, інструмент для самоосвіти та реалізації» [8]. З моменту заснування видання суттєво змінилось. У 2016 році культурно-видавничий проєкт «Читомо» об'єднався з відомим на той час блогом «Казкарка», що означило новий етап в роботі видання та позитивно вплинула на його подальший розвиток. Сьогодні медіа, засноване Оксаною Хмельовською та Іриною Батуревич, допомагає українському читачеві зорієнтуватись у просторі літератури й книговидавництва.

Як і «ЛітАкцент», «Читомо» від початку існує як повноцінне онлайн-медіа про літературу, книговидавництва та ілюстрацію. Однак, якщо видання «ЛітАкцент» орієнтоване здебільшого на тексти, як результат писемної творчості, на аналіз книг і змін, що відбуваються у сучасному літературному процесі, то для «Читомо» література – це лише частина тематики. Видання приділяє увагу всім учасникам літературного і книговидавничого процесу: письменникам, читачам, ілюстраторам, видавцям, дизайнерам, перекладачам тощо. Тут оперативно виходять відгуки й рецензії на книжкові новинки, регулярно публікуються оглядові статті й добірки, підіймають дискусійні питання, аналізуються тренди. Серед авторів «Читомо» є фахові критики з великим досвідом та автори-початківці. Редакція приділяє увагу не лише якості текстів, а й візуальному оформленню. Ресурс виглядає сучасно, тексти добре структуровані, легко читаються з екрану, а сам сайт адаптований під різні гаджети.

Різноманітна і цікава рубрикація «Читомо». Вона включає наступні

розділи: «Новини», «Читати», «Дивитися», «Знайомитися», «Вчитися», «Тренди», «Спецпроекти», «Вітрина». Також на сайті представлений і регулярно оновлюється «Календар подій», у якому зібрані анонси найважливіших тематичних заходів, можливостей, грантів, конкурсів тощо.

«Читомо» – це сучасний вид спеціалізованого онлайн-медіа, орієнтованого на культурного, освіченого читача. Дещо своє тут знайдуть як любителі масової літератури, так і поціновувачі високого мистецтва друкованого слова. У різні роки в «Читомо» з'являлись матеріали авторства Євгенія Стасіневича, Тетяни Петренко, Марії Бліндюк, Олега Коцарева та ін.

У 2009 році заявило про себе медіа «Простори» («ProStory»). «Видання про мистецтво, літературу, художній переклад, політику, археологію, документацію, усну історію, казку, дійсність, що нас оточує. Ми пишемо про те, що викликало страх, ненависть та врешті-решт переставало бути важливим – ще з V століття до н.е.» [9]. Хоч це видання і не є всуціль літературно-критичним, однак матеріали, що публікуються у розділі «Критика» є яскравим прикладом якісної літературної критики з гармонійним поєднанням аналітики та художності. Внутрішня політика видання не передбачає посади головного редактора. Обов'язки випускаючого редактора виконує Євгенія Белорусець. Із 2016 року проєкт «Простори» дещо змінив свій формат: оновився склад редакції, змінився сайт, з'явилися нові рубрики і теми. Видання продовжує регулярно оновлюватись, хоч і не так активно, як вищезгадані.

2016 року запрацював ресурс «**Читай.ua**» [10], який об'єднав у собі риси онлайн-медіа та блогу. Ресурс регулярно оновлюється. Серед дописувачів видання є блогери, літературознавці, журналісти, критики та всі, хто не байдужий до книги. Постійними авторами є Станіслав Бондар, Оксана Пелюшенко, Слава Славський, Христина Пошелюжна та ін. «Читай.ua» позиціонує себе як відкритий майданчик, на якому кожен книголюб може висловитись про прочитане. Тут публікуються рецензії, відгуки, інтерв'ю, окремою рубрикою «Списки» винесено книжкові добірки, які користуються особливою популярністю у читацької аудиторії.

Окремо представлений сегмент інформаційних ресурсів про дитячу та

підліткову літературу. «**VagaBooks. Простір української дитячої книги**» [11] та «**Букмоль**». Автори «VagaBooks» знайомлять читачів із новинками дитячої літератури, авторами, видавцями, ілюстраторами, дають експертну оцінку виданням, дискутують про прочитане і допомагають батькам підібрати якісні книги для дітей. Проєкт засновано з ініціативи Тетяни Стус і Фонду культури та інновацій «Футура». Редакція «Букмоль» також ділиться фаховими оцінками дитячих та підліткових видань, розповідає про світові літературні тенденції [12].

Онлайн-медіа, так само, як і друковані літературно-художні часописи мають свої больові точки. Українська дослідниці Емілія Огар зазначає: «аналіз сучасних публікацій, які «критикують критику», показує, що основні «больові точки» критичного дискурсу в уже новітніх медіа залишаються тими самими: бідність самого об'єкта (української літератури); катастрофічний брак професійних критиків, думці яких варто довіряти, критиків «з певною системою цінностей», тексти яких могли стати орієнтирами для професіоналів, а думка – дороговказом для вдумливих читачів і читачів-початківців; неоплатність праці критика, відсутність професійного вишколу тощо» [13, с. 215].

Також наразі активно розвивається сфера книжкового блогінгу. Блоговий формат використовують професіонали масової комунікації (критики, журналісти), читачі, що прагнуть поділитись враженнями про прочитане, видавництва та книжкові інтернет-магазини. А. Васильєва зазначає: «блоги надають потенційно необмежений обсяг інформації та не мають жорсткого формату. Відсутність формату в ряді випадків може компенсуватися точно визначеною тематикою блогу, інтересами та уподобаннями автора або особливостями його «офлайнової» діяльності» [14, с. 120]. Матеріали, розміщені у блогах, формують новий тип літературної критики – критики читачів. Вони створюються на основі жанрової палітри класичної літературної критики, перебирають на себе частину її завдань і функцій, впливають на масову читацьку аудиторію.

У сучасному медіапросторі «значно зросла роль зворотного зв'язку.

Більш того, інтерактивність можна назвати однією з особливостей нових медіа. За умов активної реакції на зміст, самостійного створення нового змісту, обміну інформацією докорінно змінилось поняття комунікатора, мас-медіа й аудиторії» [15, с. 58-59]. У порівнянні з друкованими товстими журналами, онлайн-медіа та блоги оперативніші, доступніші, мобільніші. Вони мають більше можливостей для візуального, інтерактивного оформлення матеріалу. З'являються нові типи текстів, авторів та читачів, змінюється сам статус критики. Загалом, вихід літературної критики в онлайн-простір запусив ряд трансформаційних процесів, які потребують подальшого дослідження.

Список джерел:

1. Stanková, Mária. Online Literary Criticism: When Reader Becomes Critic. *European Journal of Media, Art & Photography*. 2021. Vol. 9. No. 1. pp. 128–135.
2. Jokkelainen, J. Anyone Can Be a Critic. Is There Still a Need for Professional Arts and Culture Journalism in the Digital Age? Oxford : Reuters Institute Fellowship Paper University of Oxford, 2014. p. 40.
3. Нестерович Є. І. Електронний фронтір як середовище творення сучасного українського літературного процесу. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2014. № 60 (1). С. 348-354. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2014_60%281%29__45 (дата звернення: 27.09.2021).
4. Харамурза Д. В. Літературно-художні часописи України 1990–2020 рр.: історичний ескіз. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. № 2. Ч. 4. С. 150–157.
5. ЛітАкцент. URL: <http://litakcent.com/about/> (дата звернення: 27.09.2021).
6. Троскот І. «ЛітАкцент» не прощається! URL: <http://litakcent.com/2020/12/30/litaktsent-ne-proshhayetsya/> (дата звернення: 27.09.2021).
7. Буквоїд. URL: <http://bukvoid.com.ua/> (дата звернення: 27.09.2021).
8. Читомо. URL: <https://chytomo.com/pro-nas/> (дата звернення: 27.09.2021).
9. Простори / ProStory. URL: <https://prostory.net.ua/ua/redaktsiia> (дата звернення: 27.09.2021).
10. Читай.ua. URL: <https://chytay-ua.com/> (дата звернення: 27.09.2021).
11. BaraBooka. Простір української дитячої книги. URL: <https://www.barabooka.com.ua/>

(дата звернення: 27.09.2021).

12. Букмоль. URL: <https://bokmal.com.ua/about-us/> (дата звернення: 27.09.2021).
13. Огар Е. І. Книжкові часописи часів незалежності в контексті формування критичного дискурсу. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. № 8. 2018. С. 207-217.
14. Васильєва А. С. Блоги як новий засіб масової інформації в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 12 (52). С. 119–122.
15. Іванов В. Ф. Основні теорії масової комунікації і журналістики. Київ : АУП; ЦВП, 2010. 258 с.